

РОЗДІЛ І. ТЕОРІЯ МОВИ

Андрій Ожоган

ORCID: orcid.org/0000-0003-1433-723X

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.1

УДК 811.112.2+811.161.2 : 111.11:316.25

ПРОБЛЕМИ БУТТЯ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ У ПОСТНАЦІОНАЛЬНОМУ СВІТІ

З'ясовано специфіку мовної ситуації в Німеччині та Україні. Проаналізовано причини знецінення й занепаду національних мов, звуження простору їхнього буття в постнаціональному світі. Окреслено особливості новітньої мовної політики в Німеччині та Україні. Увиразнено своєрідність пошуків шляхів гармонізації мовних відносин в обох країнах. Констатовано, що розв'язання питання повноцінного функціонування національної мови у сучасному світі залежить передовсім від того, наскільки кожна мовна спільнота усвідомить свою відповідальність за збереження культурної самобутності, національної ідентичності.

Ключові слова: мовна ситуація, мовна політика, національна мова, новітня філософія мультилінгвізму, постнаціональний світ.

І. Постановка наукової проблеми та її актуальність. Аналізуючи сучасну добу, можна з упевненістю означити її як буремний час кардинальних змін, коли невинно руйнуються усталені моделі буття етносів, народів, націй, держав, культур й утверджується новий світоустрій, якому притаманні стрімкий розвиток науки, новітніх технологій, транснаціональної комунікації, домінування трансатлантичних міжнародних корпорацій, безпрецедентна мобільність населення різних країн, активізація міграційних потоків. Властиво йдеться про настання ери глобальних зрушень – політичних, економічних, екологічних, суспільних, культурних тощо. Щоправда, ці зрушення різні вчені оцінюють надто неоднозначно, вбачаючи у них не лише безмежні можливості для поступу людства, а й великі загрози всьому живому на Землі. Показово, що майже століття тому відомий німецький філософ Карл Ясперс у праці «Die geistige Situation der Zeit» («Духовна ситуація часу», 1931) завважив у приголомшливих темпах розвитку техніки ознаку «початку процесу справжнього панування над природою» і прозріливо вказав на появу невтішної перспективи перетворення нашої планети в «єдину гігантську фабрику» з експлуатації її матеріалів і енергій. Як прикметну рису всеохопної духовної кризи мисленник увиразнив також тенденції гомогенізації, уніфікації світу. Зокрема, К. Ясперс писав: «Раси зміщуються. Історично сформовані культури відриваються від своїх коренів і прямують у світ технічно оснащеної економіки, в пусту інтелектуальність» (Jaspers 1999: 74).

Окреслюючи перші десятиліття ХХ ст. як початок цього процесу, автор «Духовної ситуації часу» застерігав суспільство від втрати субстанційності, ідентичності й переконливо стверджував: «Людина не може бути людиною, якщо відірвана від свого ґрунту, позбавлена осмисленої історії, тривалості свого буття. Універсальний порядок існування перетворив би справжню людину, що живе у своєму світі, просто у функцію» (Jaspers 1999: 32). Філософ наголошував: «Людина стає собою завдяки традиціям, що дозволяють їй зазирнути в темні глибини свого походження й жити, відчуючи відповідальність за майбутнє своє і своїх близьких» (Jaspers 1999: 32).

Вочевидь, саме це почуття відповідальності спонукає багатьох учених, мислителів уже новітньої епохи активно шукати шляхи розв'язання однієї з нагальних проблем сьогодення – збереження культурного, лінгвального розмаїття. Варто згадати хоча б таких відомих інтелектуалів, як Ремі Браг (Франція), Роман Йох (Чехія), Ричард Легутко (Польща), Роберт Шпеман (Німеччина), Маттіас Шторме (Бельгія) та ін., які в т. зв. Паризькій декларації «А Europe we

can believe in» («Європа, в яку ми можемо вірити»), опублікованій дев'ятьма мовами в Інтернеті 2017 року, закликають європейців відмовитися від «утопічної фантазії мультикультурного світу без кордонів» і протистояти диктату транснаціональних еліт і корпорацій, тиранії технократів, які сповідують нову «ерзац-релігію» – «спотворений універсалізм», що вимагає відречення від себе на користь «якоїсь нової народжуваної глобальної спільноти миру і процвітання» («A Europe we can believe in» 2017). «Ми маємо власні мови, традиції і кордони», – зауважують автори документа, обстоюючи ідею відродження справжньої Європи як об'єднання народів із їхньою самобутньою духовною спадщиною, культурою, історичною пам'яттю. Прикметно, що філософи називають з-поміж присутніх ознак національної ідентичності передовсім мову. Утім, саме вона зазнає постійної деструкції в добу глобалізації з притаманною їй деонтологізацією традиційних цінностей. Зокрема, в умовах масштабної інтеграції планетарної спільноти істотно змінюється мовна мапа світу, на якій простежується, з одного боку, швидке поширення англійської мови як глобальної, або *lingua franca*, а з іншого – стрімке зникнення меншинних, або т. зв. «периферійних» (А. де Сваан) мов. А ще чимало мов, навіть попри їхню комунікативну й економічну привабливість, нині мають усі шанси опинитися на периферії функціонування, оскільки відбувається їхнє постійне скорочення (*submergence*) – витіснення із важливих суспільних сфер – науки, освіти, економіки тощо. Як стверджують деякі дослідники, домінування англійської мови у провідних галузях щоденної комунікації може спричинити «падіння всіх офіційних європейських мов (окрім англійської) до рівня меншинних або місцевих діалектів» (Антонова 2015:79). На жаль, новітня лінгвістика не встигає оперативно реагувати на ці виклики глобалізації. Тому відчутною є потреба залучення якомога більшої кількості дослідників до всебічного й ґрунтовного вивчення окреслених проблем задля успішного й ефективного їхнього розв'язання.

Метою нашої розвідки є зіставний аналіз сучасної мовної ситуації в Німеччині та Україні, з'ясування основних тенденцій мовного розвитку в цих країнах.

Поставлена мета зумовила застосування цілої низки **методів**, передовсім, загальнонаукових – спостереження, аналізу, синтезу, що уможливили розкриття особливостей українського й німецького лінгвальних просторів; а також – зіставно-типологічного, який слугував виявленню спільних та відмінних характеристик буття в постнаціональному світі двох досліджуваних мов; описового, який посприяв інтерпретації зв'язку національних мов із екстралінгвальними явищами та дозволив систематизувати й представити отримані результати.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняному мовознавстві здійснено зіставний аналіз особливостей буття німецької й української мов у постнаціональному світі; схарактеризовано специфічні риси новітньої державної мовної політики в Німеччині та Україні.

Теоретична і практична цінність отриманих результатів. Матеріали та висновки розвідки поглиблюють і збагачують теорію сучасної еколінгвістики про вплив екстралінгвальних чинників на функціонування мови; увиразнюють специфіку мовної ситуації в Німеччині та Україні перших десятиліть XXI століття; сприяють творенню нової моделі мовної політики, яка дозволить забезпечити національну мову від занепаду.

II. Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження

II. 1. Функціонування й перспективи розвитку німецької мови

Згідно з класифікацією професора Амстердамського університету А. де Сваана, німецька мова, з огляду на її роль як засобу міжнародної комунікації, – це одна із дванадцяти т. зв. суперцентральных (міжнародних) мов (Swaan 2000: 5). Їй притаманний насамперед високий комунікативний ранг, потужна «економічна сила» (У. Аммон), значна кількість мовців. На сьогодні нею володіють 185 млн. людей, 105 млн. з яких – носії (Das Statistik-Portal). Німецька мова – це офіційна мова зі своєю національно-специфічною кодифікованою літературною нормою в 7 країнах: 1) Німеччині, Австрії, Ліхтенштейні (єдина офіційна мова на загальнодержавному рівні); 2) Швейцарії, Люксембурзі (одна із офіційних мов); 3) Східній

Бельгії, Південному Тиролю (регіональна офіційна мова). З огляду на таку особливість функціонування, вчені слушно визначають її ще й як поліцентричну (*Plurizentrische Sprache*). Отож, німецька мова посідає чільне місце в глобальній системі мов і має доволі високий статус. Натомість у сучасному постнаціональному, посткультурному світі це аж ніяк не забезпечує її, як і решту мов, від занепаду й знецінення. Приміром, німецькі дослідники акцентують увагу на «повільній втраті важливості німецької мови» (*schleichender Bedeutungsverlust der deutschen Sprache*) у німецькомовних країнах (Lüdi 2013: 275–292). Зокрема, вони завважують звуження простору її використання в науковій галузі, вищій освіті, бізнесі.

Як відомо, в університетах німецькомовних країн, передусім у самій Німеччині, з кінця минулого століття активно запроваджують англійськомовні навчальні курси, які кваліфікують як своєрідний «маркетинговий інструмент» (Rösch 2015: 20) для налагоджування міжкультурної комунікації, залучення іноземних студентів та викладачів до здобуття, поглиблення знань і досвіду. Прогнозували, що в академічній царині дві мови – англійська як *lingua franca* і німецька як офіційна не конкуруватимуть, а доповнюватимуть одна одну. І в такому їхньому співбутті вбачали великі перспективи для розвитку науки, освіти, новітніх технологій і великі можливості для реалізації різноманітних наукових ідей та проєктів. Однак реалії університетської практики виявилися дещо іншими. Оскільки в посткультурному світі дуже затребуваним став «наднаціональний та кочовий тип людини», поширення якого спрогнозував ще у 80-х роках XIX ст. відомий німецький мислитель Фрідріх Ніцше у своїй праці «*Jenseits von Gut und Böse. Vorspiel einer Philosophie der Zukunft*» («Потойбіч добра і зла. Прелюдія до філософії майбутнього», 1886), то вища школа Німеччини, як і більшості країн Євросоюзу, прагнучи задовольнити запити часу й керуючись логікою ринку, спрямувала свої зусилля на продукування і популяризацію саме цього типу. Тому особливих преференцій в академічній сфері набула англійська мова, яку визначають найпридатнішим інструментом спілкування для «наднаціонального кочівника» й універсальним засобом для його ефективного функціонування в глобальному просторі. Наполегливе проведення такої політики досить швидко дало свої результати, і то не лише втішні, а подекуди й зовсім неочікувані. Європейські університети, з-поміж яких і німецькі, захопившись плеканням наднаціонального типу фахівця, стали, як слушно стверджують автори вже згадуваної Паризької декларації, «активними агентами постійної культурної деструкції» («*A Europe we can believe in*» 2017). Для німецької мови це обернулося значною втратою привабливості як засобу комунікації в різних сферах, зокрема в науці й освіті. Ще наприкінці 90-х років минулого століття відомий учений Ульріх Аммон аргументовано вказав на істотне зменшення в науковій сфері частки німецькомовних праць у зіставленні з англійськими й переконливо увиразнив витіснення німецької мови навіть із тих галузей (біологія, загальна медицина тощо), де вона традиційно зберігала сильні позиції (Ammon 1998: 814–815). Вже у 2011 році Конференція ректорів вищої школи Німеччини розглянула низку проблем, зумовлених пануванням в академічній царині культури гомогенності, яка породжує «безрефлексійну упередженість» до всього рідного, внаслідок чого німецька мова поступово втрачає престиж мови науки. Було зауважено, що ведення наукового дискурсу лише англійською мовою ускладнює інтеграцію чужоземних учених і студентів в культуру країни навчання, обмежує пізнавальні можливості учасників наукової комунікації, спричиняє зниження її ефективності та результативності (Rösch 2013: 71). Варто зазначити, що ситуацію витіснення рідної мови зі сфери вищої освіти й науки німецькі дослідники трактовують як культурний злам, адже йдеться про знеособлення національного буття, руйнування національної культури й традицій. Свого часу К. Ясперс, спрогнозувавши цей злам, застерігав від його вкрай негативних наслідків як для особистості, так для спільноти, наголошуючи, що за умов знищення традиції зі сформованими в ній абсолютними вимогами, люди уподібнюються піщинкам, які, не маючи коріння, можуть використовуватись для всіляких потреб. Мислитель наголошував, що людина, яка «раніше була субстанцією цілого та його змістом, стає тепер засобом» (Jaspers 1983: 178). Свідченням небезпечних трансформаційних процесів у сучасному німецькому суспільстві є й те, що до лав наднаціональних кочівників і

речників ідеологій, які абсолютизують логіку ринку, все частіше долучаються представники культурної, політичної, бізнесової еліт, які зазвичай із суто прагматичних, меркантильних міркувань надають перевагу не рідній німецькій мові, а англійській, убачаючи в ній запоруку успішної кар'єри й фінансового благополуччя. Прикметно, що окреслені тенденції виразно оприявнилися на початку третього тисячоліття не лише в Німеччині, а й у багатьох інших країнах. Істотні зміни мовної ідеології в глобалізованому світі влучно схарактеризував знаний данський соціолінгвіст Роберт Філліпсон, «перелицювавши» відому максиму Й.-В. фон Гете: «*Wer fremde Sprachen nicht kennt, weiß nichts von seiner eigenen*» (Хто не знає чужоземних мов, той не знає своєї власної) на сучасний лад: «*Wer Englisch kennt, braucht keine anderen Sprachen*» (Хто знає англійську, той не потребує знати жодних інших мов) (Phillipson 2016: 4).

В умовах потужної експансії англійської мови німецькі науковці вдаються до інтенсивних пошуків нової моделі державної мовної політики, запровадження якої дозволить убезпечити німецьку мову від занепаду та посилити її роль у соціумі, який унаслідок глобальної міграційної кризи стає дедалі етнічно строкатішим. Важливо, що вчені розглядають проблему розвитку німецької мови в постнаціональному світі невіддільно від питання мультилінгвізму всередині Німеччини і в межах Європейського Союзу. На думку авторитетного дослідника Юргена Трабанта, лише справжня багатомовність спроможна вберегти мову від скорочення і занепаду до рівня нерозвинутої містечкової мови (*Vernakularsprache*) (Trabant 2014: 58). Критикуючи поширену в Європі практику заміщення багатомовності білінгвізмом, який, властиво, внаслідок домінування англійської мови перероджується в глобальний монолінгвізм, науковець обстоює формулу 1+2, що передбачає обов'язкове вивчення європейцями рідної мови а також двох іноземних, з-поміж яких – це англійська як *lingua franca* та ще одна із європейських мов (вибіркова). Ю. Трабант переконаний, що опанування іноземними мовами сприяє, з одного боку, глибшому пізнанню чужих культур, традицій, мислення, а з іншого – збереженню мовного розмаїття. Застерігаючи від спрощеного утилітарного трактування мови лише як засобу комунікації, він слушно вказує на потребу плекання в громадян розуміння важливості її когнітивної функції. Показово, що новітню філософію мультилінгвізму вчений вибудовує на основі антропологічної мовної концепції німецького філолога кінця XVIII – початку XIX ст. Вільгельма фон Гумбольдта, згідно з якою мова – «це не просто засіб спілкування, а віддзеркалення духу і світогляду її носіїв» (Humboldt 1907: 23). Недаремно й епіграфом до праці «*Globalesisch oder was? Ein Plädoyer für Europas Sprachen*» («Глобальна англійська і що? Виступ на захист європейських мов», 2014) Ю. Трабант обрав відомий вислів свого геніального співвітчизника: «Мови розділяють нації лише для того, щоб ще цупкіше пов'язати їх якомога глибше і краще; і в цьому вони схожі з морями, які людина спочатку з острахом об'їжджала вздовж узбереж, а потім перетворила на шляхи, котрі якнайміцніше пов'язують країни» (Humboldt 1906: 124).

Загалом же, у сучасній Німеччині з'являється все більше прибічників лінгвістичних ідей В. фон Гумбольдта. Зазначимо й те, що нині в країні послідовно, хоча й дещо повільно, реалізується програма багатомовності освіти. Ґрунтовне вивчення особливостей практичного втілення цієї програми, ретельний аналіз її результатів уможливлюють вироблення виваженої мовної політики в державі. Розуміючи важливість таких досліджень, федеральний уряд сьогодні активно співпрацює з академічною спільнотою, фінансує низку наукових проєктів, які допомагають істотно покращити мовну ситуацію в усій країні. Приміром, лише в одному проєкті «Мовна освіта та багатомовність» задіяно дванадцять дослідницьких груп із різних університетів, що промовисто свідчить про велику зацікавленість суспільства у творенні гармонійного мультилінгвального простору Німеччини. Завважимо і те, що протягом останнього десятиліття представники академічної спільноти країни відіграють доволі помітну роль у популяризації переваг і корисності індивідуальної багатомовності. Через традиційні й новітні засоби масової інформації постійно ознайомлюють громадян із результатами різноманітних наукових експериментів, які підтверджують позитивний вплив полілінгвізму на свідомість, світогляд, творче мислення, поведінку особистості, на якість її життя тощо. Водночас, у свій

просвітницькій діяльності вчені повсякчас заохочують населення до належного володіння передовсім німецькою мовою. І це природно. Зрештою, як природно й те, що, попри розбіжності в поглядах на проблеми еколінгвістики, німецькі науковці однакові, обстоюючи пріоритетність рідної мови у всіх основних сферах суспільного буття як засадничий принцип новітньої мовної політики. Деякі фахівці настійливо радять закріпити в конституції країни статус німецької мови як офіційної (державної), оскільки це, на їхню думку, гарантувало б їй повноформатне функціонування та сприяло б зміцненню її позицій усередині країни і в межах Європейського Союзу (Lüdi 2013: 276). Варто зазначити, що зараз унаслідок Брекзит склалася вельми сприятлива ситуація для зміцнення цих позицій. Адже вихід Великої Британії з ЄС відкриває Німеччині можливості для розширення функціонування своєї мови в різних органах Ради Європи, зокрема в Європейському суді з прав людини. Втім, чи належно скористається німецькомовна спільнота цим шансом, чи ні, – це вже засвідчить час.

II. 2. Українська мова як націєтворчий чинник сьогодні

Свої нагальні проблеми буття рідної мови в постнаціональному світі намагаються розв'язати й українці. Нині в Україні життєво необхідною є реальна, а не формальна розбудова гармонійного мовного простору, в якому українська мова як державна повноцінно виконувала б «роль інтегратора соціуму й чинника зміцнення суспільства» (Гриценко 2014: 50). Властиво, саме цього потребує населення країни, в якій різні політичні й олігархічні сили, заохочувані іззовні, перетворили мовне питання в потужний і небезпечний засіб маніпуляції, яким повсякчас уміло послуговуються в боротьбі за владу і ресурси. Показово, що зростання суспільного запиту на українську мову фіксують соціологічні дослідження, які проводять у нашій державі протягом останніх декількох років. Зокрема, масове опитування, проведене на початку 2017 року за сприяння німецького фонду Volkswagen Stiftung, переконливо засвідчує, на думку відомого вітчизняного лінгвіста Лариси Масенко, позитивні зміни, що відбулися у ставленні українців до рідної мови, «в усвідомленні її не лише як символу, але й як основи державності». Приміром, на запитання «Чи обов'язково громадянам України володіти українською мовою?» ствердно відповіли 90,1% опитаних, а 58,3% вважають, що «Українська мова має стати основною мовою у всіх сферах спілкування» (Масенко 2017). Означену тенденцію підтверджують також оприлюднені в лютому 2018 року результати опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей, згідно з якими 61% громадян вважає, що українська мова має бути єдиною державною (Дослідження соціологічної групи «Рейтинг» 2018). А загальнонаціональне дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, здійснене з 14 по 19 серпня 2020 року в усіх регіонах країни (окрім окупованих територій), засвідчує, що переважна більшість населення (72%) вважає українську мову важливим атрибутом незалежності України. Згідно з результатами опитування дещо зросла кількість прихильників української мови як єдиної державної мови в країні (66,1%) (Загальнонаціональне дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з соціологічною службою Центру 2020). Однак навіть за підтримки більшості населення «політики державного сприяння українській мові» (Л. Масенко), питання мовокористування в країні ще не розв'язано. Однією з причин є неготовність можновладців, політиків, учених до злагоджених, виважених і послідовних дій у розбудові українськомовного простору, а відтак – й України. Як слушно наголошує знайомий вітчизняний лінгвіст Павло Гриценко: «Шлях до забезпечення територіальної цілості держави, буття суспільства без складних конфліктів і потрясінь пролягає через чітко визначене й добре впорядковане мовне поле» (Гриценко 2018: 27).

Отож, аби українська спільнота торувала саме такий шлях, передусім чинна влада, політики й науковці мають об'єднати свої зусилля для вироблення нової моделі мовної політики, яка б дозволила належно впорядкувати мовне поле в країні. Зрештою, упродовж останнього періоду певні необхідні кроки в цьому напрямку вже зроблено. Зокрема, українською, хоча й запізно, є постанова Кабінету Міністрів від 26.04. 2017 р. №301 «Про організацію проведення атестації осіб, які претендують на вступ на державну службу, щодо

вільного володіння державною мовою». Адже не секрет, що в державних інституціях України досить часто нехтувалися вимоги обов'язковості належного знання української мови і послугоування нею у професійній діяльності. Звісно, таке гіпертолерантне ставлення до невисокого рівня мовної компетенції (а то й відсутності знання української мови) різних представників влади, державних службовців згубно впливало на престиж української мови всередині країни та за її межами і не сприяло консолідації суспільства.

З-поміж позитивних кроків, спрямованих на впорядкування мовного поля України, виокремимо й виданий Указ Президента України № 156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створення єдиного культурного простору України», одним із пунктів якого є завдання «розробити та затвердити державну цільову програму на 2018-2028 роки, спрямовану на забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної у всіх сферах суспільного життя» (Указ Президента України, 2018). Та чи не найважливішим кроком став Закон України № 2704-VIII від 25.04. 2019 р. "Про забезпечення функціонування української мови як державної", який покликаний істотно покращити мовну ситуацію в країні. Прикметно, що зазначений документ регулює використання державної мови у публічній сфері, натомість його дія не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів (Закон України 2019). Отож, сьогодні в Україні є необхідне законодавче підґрунтя задля виваженого впорядкування мовного поля. Щоправда, важливо пам'ятати, що ефективною й успішною мовна політика може бути лише за умови постійного системного, ґрунтового й об'єктивного вивчення мовної ситуації в країні. Вочевидь, без тісної співпраці українського уряду з академічною спільнотою мовне буття поліетнічного соціуму України й надалі залишатиметься дисгармонійним і непередбачуваним. Адже «реальне державотворення у царині мовного будівництва» (П. Гриценко) потребує фахових, компетентних та вчасних дій влади і представників вітчизняної наукової еліти. Натомість зважаючи на те, що й дотепер з-поміж т. зв. державної еліти та державних службовців є чимало антиукраїнськи налаштованих людей, не варто сподіватись на фахове й успішне проведення найближчим часом у країні мовної політики, спрямованої на зміцнення статусу української мови як державної. Вельми промовистими є результати соціологічного дослідження «Ставлення населення України до закону про мову», яке провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) у травні-червні 2020 року. Як засвідчує опитування, 14,8% громадян вважають, що української мови в їхньому житті стало більше після ухвалення закону "Про забезпечення функціонування української мови як державної" у квітні 2019 року, 23% – що ненабагато більше, 4,2% – що української в їхньому житті стало менше, а 52% стверджують, що нічого не змінилося. При цьому, лише 13,1% відповіли, що цілковито задоволені діяльністю чинної української влади у сфері сприяння розвитку української мови, 30,5% – що швидше задоволені, 20,5% – що швидше не задоволені, 15,9% – цілковито не задоволені (Дослідження КМІС 2020).

III. Висновки. Отже, аналіз новітньої мовної ситуації в Німеччині й Україні засвідчує, що вкрай актуальним сьогодні є питання повноцінного функціонування національної мови в постнаціональному світі. Його розв'язання залежить передовсім від того, наскільки кожна мовна спільнота усвідомить свою відповідальність за збереження власної самобутності, національної ідентичності, розвиток рідної мови, культури й повсякчасне утвердження духовних цінностей. У добу глобалізації, коли щодалі набуває поширення наднаціональний, кочовий тип людини, який є вельми зручним і вигідним інструментом у руках транснаціональної еліти та транснаціональних корпорацій для жорстокої експлуатації ресурсів планети й забезпечення їхньої повної гегемонії на ній, лише той народ зможе вберегти рідну мову від занепаду чи знебуттєвлення, який повсякчас дбатиме про свою культурну спадщину і свій духовний розвиток і водночас плекатиме шанобливе і дбайливе ставлення до інших культур. Проведене зіставне дослідження лінгвального простору новітньої Німеччини та України дозволяє висновувати, що ігнорування мови як важливого чинника національної безпеки й духовного осердя суспільства уможливорює різні небезпечні деструктивні процеси всередині тієї чи тієї країни,

внаслідок чого знецінюються національні традиції, знеособлюється культура, втрачається суб'єктність.

Література

- A Europe we can believe in. 2017. Web. 7 Octob. 2017. <<https://thetrueeurope.eu>>07.10.2017.
- Ammon, Ulrich. «Heutige Fachsprachen im interkulturellen Austausch. 1: Die Stellung der deutschen Wissenschaftssprachen außerhalb des deutschen Sprachgebiets». [In:] L. Hoffmann, H. Kalverkämper (eds.) *Fachsprachen: Languages for special purposes*. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1998, Hd. 1, 809–819.
- De Swaan, Abram. *Words of the Word: The Global Language System*. Cambridge: Polity, 2001.
- Humboldt, Wilhelm von. «Über den Dualis». [In:] A. Leitzmann (hrsg.) *Wilhelm von Humboldts Werke*. Berlin: B. Behr's Verlag, 1907, Bd. VI, 4–28.
- Humboldt, Wilhelm von. «Über die Verschiedenheit des Menschen Sprachbaues». [In:] A. Leitzmann (hrsg.) *Wilhelm von Humboldts Werke*. Berlin: B. Behr's Verlag, 1906, Bd. VI, 111–303.
- Jaspers, Karl. *Die geistige Situation der Zeit*. – 9. Abdr. der im Sommer 1932 bearb. 5. Aufl. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1999.
- Jaspers, Karl. *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*. München; Zürich: R. Piper & Co. Verlag, 1983.
- Lüdi, Georges. «Ist Englisch als lingua franca eine Bedrohung für Deutsch und andere Nationalsprachen?» [In:] J. Haselhuber, B. Kellermeier-Rehbein (eds.) *Vielfalt, Variation und Stellung der deutschen Sprache*. Berlin, Boston: De Gruyter, 2013, 275–292.
- Phillipson, Robert. «Myths and realities of «global» English». *Language Policy*, 16 (3), 2017: 1–29<https://www.researchgate.net/publication/305176630_Myths_and_realities_of_%27global%27_English> 16.08.2017.
- Rösch, Olga. «Internationalisierung der Hochschulbildung – Und was ist mit Kultur?». *Die neue Hochschule*, 3, 2013: 70–74.
- Rösch, Olga. «Internationalisierung der Hochschulbildung – Was sind unsere Ziele?». *Die neue Hochschule*, 1, 2015: 18–24.
- Trabant, Jürgen. *Globalesisch oder was? Ein Plädoyer für Europas Sprachen*. München: Verlag C. H. Beck, 2014.
- Антонова, Ирина Б. «Коммуникация и язык в транснациональном политическом пространстве Евросоюза». *Вестник РГГУ. Серия: Политика. История. Международные языки*, 6 (149), 2015: 68–80.
- [Antonova, Irina B. «Kommunikaciya i yazyk v transnacional'nom politicheskom prostranstve Evrosoyuza». *Vestnik RGGU. Seriya: Politika. Istoriya. Mezhdunarodnye yazyki*, 6 (149), 2015: 68–80]
- Гриценко, Павло Ю. «Мова як індикатор угорсько-українських відносин». *Стратегічні пріоритети*, 1 (46), 2018: 28–39.
- [Hrytsenko, Pavlo Ū. «Mova yak indykator uhors'ko-ukrayins'kykh vidnosyn». *Stratehichni priorytety*, 1 (46), 2018: 28–39].
- Гриценко, Павло Ю. «Українська мова сьогодні: політика, практика, сенси». *Віче*, 15–16, 2014: 47–51.
- [Hrytsenko, Pavlo Ū. «Ukrayins'ka mova s'ohodni: polityka, praktyka, sensy». *Viche*, 15–16, 2014: 47–51]
- Дослідження соціологічної групи «Рейтинг». 2018. Web. 22 лютого 2018. <<http://language-policy.info/2018/02/zrosla-kilkist-pryhylnykyv-ukrajinskoji-movy-yak-jedynoji-derzhavnoji-doslidzhennya/#more-4784>> 22.02.2018.
- [Doslidzhennya sotsiolohichnoyi hrupy «Reytynh». 2018. Web. 22 лютого 2018. <<http://language-policy.info/2018/02/zrosla-kilkist-pryhylnykyv-ukrajinskoji-movy-yak-jedynoji-derzhavnoji-doslidzhennya/#more-4784>> 22.02.2018]

Загальнонаціональне дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» спільно з соціологічною службою Центру. 2020. Web.10 вересня 2020. <<https://dif.org.ua/article/ukrainska-mova-shlyakh-u-nezalezhniy-ukraini>>10.09.2020.

[Zahal'nonatsional'ne doslidzhennya Fondu «Demokratychni initsiatyvy» spil'no z sotsiolohichnoyu sluzhboyu Tsentru. 2020. Web.10 veresnya 2020. <<https://dif.org.ua/article/ukrainska-mova-shlyakh-u-nezalezhniy-ukraini>>10.09.2020]

Закон України № 2704-VII від 25.04.2019 "Про забезпечення функціонування української мови як державної». 2019. Web. 25 квітня 2019. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>>25.04.2019.

[Zakon Ukrayiny № 2704-VII vid 25.04.2019 "Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi». Web. 25 kvitnya 2019. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>>25.04.2019]

Масенко, Лариса. «Суспільний запит на українську мову зростає. Влада відстає від народу». <<http://www.radiosvoboda.org/a/28875484.html>> 25.11.2017.

[Masenko, Larysa.» Suspil'nyy zapyt na ukrayins'ku movu zrostaye. Vlada vidstaye vid narodu». <<http://www.radiosvoboda.org/a/28875484.html>> 25.11.2017]

Ставлення населення України до закону про мову. Дослідження Київського міжнародного інституту соціології (КМІС). 2020. Web.29.07.2020. <<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=960&page=1&t=3>>29.07.2020.

[Stavlennya naseleennya Ukrayiny do zakonu pro movu. Doslidzhennya Kyivsk'koho mizhnarodnoho instytutu sotsiolohiyi (KMIS). 2020. Web.29.07.2020. <<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=960&page=1&t=3>>29.07.2020]

Указ Президента України № 156/2018 «Про невідкладні заходи щодо зміцнення державного статусу української мови та сприяння створення єдиного культурного простору України». 2018. Web. 31 травня 2018. <<http://www.president.gov.ua/documents/1562018-24258>>31.05.2018.

[Ukaz Prezydenta Ukrayiny № 156/2018 «Pro nevidkladni zakhody shchodo zmitsnennya derzhavnoho statusu ukrayins'koyi movy ta spryyannya stvorennya yedynoho kul'turnoho prostoru Ukrayiny». 2018. Web. 31 travnya 2018. <<http://www.president.gov.ua/documents/1562018-24258>>31.05.2018]

EXISTENTIAL PROBLEMS OF THE UKRAINIAN AND GERMAN LANGUAGES IN THE POST-NATIONAL WORLD

Ozhohan Andrii

Department of Literary Science of the National University «Kyiv-Mohyla Academy», Kyiv, Ukraine

Abstract

Background: Today, in the conditions of large-scale integration of the planetary community, many languages have all the chances to be on the periphery of utilization, even though we consider their communicative and economic attractiveness. The reason is in their constant reduction (submergence) – a displacement from important social spheres such as science, education, economics, etc. Unfortunately, the latest linguistics does not have time to respond promptly to these challenges of globalization. Consequently, there is a need for a comprehensive and thorough study of a defined problem for a successful and effective solution.

Purpose: Comparative analysis of the current language situation in Germany and Ukraine, finding out the main trends in linguistic development in these countries, identifying common and excellent characteristics of being in the post-national world of German and Ukrainian languages.

Results: It has been generalized that the language is under the constant destructive influence of globalization, which inherits the demythologization of traditional values by the example of Germany. In particular, the domination of homogeneity in academic culture gives rise to a non-reflexive bias to all natives. As a result, in the conditions of powerful expansion of English as Lingua Franca, German is gradually losing attractiveness as a means of communication primarily in the scientific and educa-

tional spheres. In active production and popularization of supranational and nomadic types of specialists by the high school of Germany, we predict dangerous signs of cultural breakdown that appear in the depersonalization of national life. Taking Ukraine as an example it has been emphasized on the unpreparedness of power-holders, politicians, and scientists for cooperative, deliberate, and consistent actions for real, but not formal construction of language space where the Ukrainian language as state language could fully perform the role of integrator of polyethnic society and could be a factor of society strengthening.

Discussion: Analysis of the current linguistic situation in Germany and Ukraine showed that today there is a crucial need to create a new model of state language policy. Implementation of the new strategy will allow us to arrange the linguistic field and protect both the German and Ukrainian languages from decline and enhance their role in multi-ethnic society. A comparative study of the linguistic space of modern Germany and Ukraine allows us to conclude that ignoring the language as an essential factor of national security and the spiritual core of society enables various destructive processes within a country. As a result, national traditions are depreciated, the culture is discontinued, subjectivity is lost.

Keywords: language situation, language policy, native language, modern philosophy of multi-linguistics, post-national world.

Vitae

Andrii Ozhohan. Candidate of philological sciences, associate professor, associate professor of the Literary Science Department of the National University «Kyiv-Mohyla Academy». His areas of research interests include comparative linguistics, functional linguistics, cognitive linguistics, ecolinguistics, categorical linguistics, text linguistics.

Correspondence: a.ogan3000@gmail.com

Надійшла до редакції 20 березня 2021 року
Рекомендована до друку 3 квітня 2021 року